

УДК 94(477.8):271»15/16» [Дерманський монастир]
DOI: 10.31651/2413-8142-2023-29-Lopatska

Nataliia Lopatska

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of History,
Private Higher Educational Institution
«Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities», Rivne, Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5704-8813>
e-mail: natalopatska@gmail.com*

Bibliographic Description of the Article: Lopatska, N. (2023). The Derman Monastery and the functioning of the peasantry in its domain (XVI-XVII centuries). *Ukrainskyi Selianyn. [Ukrainian peasant]*, 29, 164-169. (In Ukrainian). doi: 10.31651/2413-8142-2023-29-Lopatska

THE DERMAN MONASTERY AND THE FUNCTIONING OF THE PEASANTRY IN ITS DOMAIN (XVI-XVII CENTURIES)

Abstract. The article aims to study the peculiarities of the functioning of the peasantry within the domains that belonged to the Derman monastery in the 16th - 17th centuries.

Scientific novelty. In this study, an attempt was made to objectively analyze the functioning of the peasantry in the possessions of the Derman monastery in the 16th and 17th centuries regarding the peculiarities of their tax payment and their types. The trends related to the nature of peasant appeals to the monastery court are justified.

Conclusion. In this way, owning profitable estates (Derman, Kunyn, Glynsk, Bilashiv, Mizoch (Mizochyk), Korshiv), in the 16th - 17th centuries. The Derman Holy Trinity religious center became one of the richest in Volyn. It is obvious that the peasants-subjects formed the content of the taxable population, acted as an effective and important component that, through the taxation system, ensured the appropriate level of development of the monastic economy. The profits of the spiritual abode gradually and proportionally increased due to both in-kind taxation and cash payments from the peasants. Numerous profits received from the monastery economy and paid by peasant subjects, monetary and in-kind levies ensured the full functioning of the monastery. The peasant subjects of the Derman monastery had the right to appeal to the court of the religious monastery. The court resolved issues of non-payment of taxes and rent, disputes between subjects. For non-fulfillment of obligations, peasants could be punished with monetary or material fines. Peasants could also address issues of domestic misunderstandings, which was also the competence of the monastery court.

Key words: monastic economy, Princes of Ostrog, peasants, tax, inventory, Prince V.-K. Ostrozky, subjects, conscription register.

Наталія Лопачька

*кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії,
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'ячука», м. Рівне
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5704-8813>
e-mail: natalopatska@gmail.com*

Бібліографічний опис для цитування: Лопачька Н. Дерманський монастир та функціонування селянства у його володіннях (XVI–XVII ст.). *Український селянин*. 2023. Вип. 29. С. 164-169. doi: 10.31651/2413-8142-2023-29-Lopatska

ДЕРМАНСЬКИЙ МОНАСТИР ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ СЕЛЯНСТВА У ЙОГО ВОЛОДІННЯХ (XVI–XVII СТ.)

Анотація. Метою статті є дослідження особливостей функціонування селянства у межах володінь, які належали Дерманському монастирю у XVI – XVII ст.

Висновки. У статті висвітлено аспекти, пов'язані з організацією та влаштуванням Дерманського монастиря в контексті формування його як господарської структури у XVI – XVII ст. Визначено особливості, засади організації та розвитку земельних володінь, які належали духовній обителі, у склад яких входили села: Дермань, Кунин, Коршів, Мізочик (Мізох), Глинськ, Білашів. З'ясовано особливості функціонування селян, селянських господарств у дерманських маєтках відносно зламу XVI – XVII ст. Розкрито особливості реалізації системи кредитування щодо підданих, які належали дерманському духовному осередку та аспекти щодо орендних відносин. Проаналізовано і досліджено особливості діяльності монастирського суду у XVI – XVII ст., зокрема особливості, що пов'язані з можливістю звернення селян, які проживали у монастирських володіннях, до цієї інстанції.

Ключові слова: монастирське господарство, князі Острозькі, селяни, податок, інвентар, князь В.-К. Острозький, піддані, поборовий реєстр.

Постановка проблеми. Історія, пов'язана із вивченням селянознавчої проблематики, на сьогодні залишається актуальним аспектом наукового дослідження та осмислення. Українська історична наука від часу утвердження незалежної України суттєво поповнилася фаховими дослідженнями щодо історії селянства, аграрної історії. Такий інтерес дослідників зумовлений не лише вивченням загальних тенденцій соціально-економічного розвитку України на різних хронологічних етапах, а й предметно – дослідженням селян – як соціальної категорії, характеристикою соціального становища селянства, визначенням сутності та змін аграрних трансформацій на селі. Сучасна історична наука, беручи до уваги економічний розвиток, культурні, релігійні, політичні особливості певного регіону, намагається не відмежовувати участь у цих процесах і перетвореннях селянських категорій населення, а показувати сумісну складову розвитку українського суспільства у динаміці важливих суспільних подій, соціальних рухів тощо. Історія селянства – як мікроісторичний складник – поступово вводиться в історичну науку як генеруюча перспектива у науковому осмисленні, тлумаченні або ж переоцінці проблем соціально-політичної, культурної, релігійної сфери. Такий підхід розглядає «...селянську минувшину не ізольовано, а на тлі загальних соціально-економічних і політичних тенденцій розвитку українського суспільства, у взаємозв'язку і взаємообумовленості з іншими важливими суспільними подіями, масовими народними та соціальними рухами...»¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливо зауважити, що у дослідженнях науковців, аспект, який пов'язаний із функціонуванням селянства у володіннях, які належали Дерманському монастирю періоду XVI – XVII ст., розглядається у контексті питань, які розкривають загальні тенденції формування монастирського землеволодін-

ня. Цінними ж, у розрізі вивчення заявленої наукової проблеми, є публікації та збірки документів, які містять інвентарні описи Дерманського монастиря, первинний поборовий реєстр Острозької волості 1604 р. та відомості про розбудову релігійного осередку. В такому контексті цінними є праці: В. Вуйцика², Т. Гуцаленко³, В. Луця⁴, В. Атаманенка⁵.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування селянства у межах володінь, які належали Дерманському монастирю у XVI – XVII ст.

Виклад основного матеріалу. У XVI – XVII ст. духовні осередки функціонували на особливих умовах, що визначено було тим, що вони визначались одночасно як комплекс і структура: культурно-освітнього, просвітницького, господарського, адміністративного, політичного характеру. Від початку створення (середина XV ст.) монастир у Дермані цілковито перебував на утриманні та у повному розпорядженні князівської родини Острозьких. Цінними документальними джерелами, які безпосередньо надають можливість простежити особливості функціонування селянства в рамках володінь Дерманського монастиря є інвентарі, зокрема варто звернути увагу на частину люстрації Острозького староства 1571 р. із описом церковних маєтків, первинний поборовий реєстр Острозької волості 1604 р. та інвентар 1627 р.⁶.

У люстрації 1571 р. зазначено, які села належали обителі, зокрема: Дермань, Білашів, Кунин, Коршів, Глинськ. Важливо, що документ фіксує перелік повинностей, які сплачували селяни на її користь. У с. Дермань селяни сплачували грошовий податок – чинш (оброк) по 10 грошей (15 осіб). Решта сільських жителів відбували повинність, надаючи мед: чотири надавали три; інші три особи – теж три та ще вісім – чотири відр⁷. У згаданому документі фіксуються дані про те, що дерманці зобов'язувались орати (два

1 Бондар В. Вітчизняні селянствознавчі інституції і їх роль у вивченні історії українського селянства пореформеної доби. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2008. Вип. 19. С. 178.

2 Вуйцик В. Дерманський монастир-фортеця (до питання про час створення). *Лавра*. 2000. №2. С.42 – 48.

3 Гуцаленко Т. Три найдавніші інвентарі Дерманського монастиря. *Лавра*, 2000. №2. С.49 – 52.

4 Луц В. Інвентарні описи Дерманського монастиря XVI – XVII століття в науковому доробку Володимира Вуйцика. *Волинська ікона: Дослідження та реставрація*. 2003. Вип.10. С. 167 – 168.

5 Атаманенко В. Господарство Дерманського монастиря в кінці XVI – першій половині XVII ст. *Матеріали VII – IX науково-краснознавчих конференцій „Остріг на порозі 900-річчя” 1996 – 1998 роки*. Остріг, 2000. С. 15 – 17; *Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття*. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т.1. 383 с.

6 Гуцаленко Т. Три найдавніші інвентарі Дерманського монастиря. *Лавра*, 2000. №2. С.49 – 52; *Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття*. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т.1. С. 43–46, 105–184.

7 *Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття*. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 44;

дні), збирати врожай (два дні восени), косити (два дні) та виїжджати з власними підводами у разі необхідності⁸. Передбачено було виконання селянами різноманітних додаткових робіт: у люстрації від 1571 р. фіксується інформація щодо 19 чоловік як підсусідків с. Дермань⁹. Селяни Білашева сплачували і грошовий (30 грошей), і натуральний (6-ть відер меду й десятина від овець) чинші¹⁰. Додатковими зобов'язаннями були роботи на полі під час жнив. Три підсусідки с. Білашева виконували різноманітні роботи господарського характеру. Селяни Кунина сплачували двірцевий податок „rodymszczuzny” по шість грошей. Також мали відпрацювати навесні два дні – зорювали землю, а восени – жали та збирали врожай. Білашівські селяни сплачували гроші до замку на військові потреби: волувщини по шість грошей, а також „prochowego” – один грош та „strożowego” – один грош¹¹. Підсусідки цього сільського поселення – Дашко давав 12 грошей, а Івашко не сплачував нічого. Проте обоє змушені були виконувати різні роботи у разі необхідності¹². Виняток становили селяни, які належали до напівдворищ „rōdworzyszczach”, оскільки їх не стосувалися такі відпрацювання та сплати¹³. Селяни Коршева сплачували і грошову, і відбували натуральну повинності, а також, подібно до жителів сіл Дерманя, Білашева, Кунина додатково відпрацювали на полях. Чинш сплачували підсусідки у сумі дванадцяти грошей та працювали у разі необхідності на різноманітних роботах¹⁴. Село Глинськ чітко поділялося на дворища, напівдворища та ті, що склали третю частину від господарства¹⁵. Враховуючи такий поділ, проводилися відпрацювання та збір коштів від селян. З кожного двору (їх налічувалося

15) забиралося по тридцять грошей, по чотири відра вівса та по чотири курки. Робота включала зорювання землі, на який виділявся один день, скошування покосів – день, двічі селяни виїжджали власною підводою. Напівдворищ у Глинську розташовувалося дев'ять, а дворів, що становили третю частину дворища, – два¹⁶.

Отже, керуючись даними, які фіксує частина люстрації Острозького староства 1571 р. із описом церковних маєтків, можна зробити висновок, що у найменшій кількості грошовий податок (чинш) сплачували селяни Кунина, а у найбільшій – селяни Білашева, Коршева та Глинська. Чинш із дерманських селян сягав 10 грошей. Натомість, натуральний податок найбільше стягувався із жителів сіл Дермань та Білашів, а кунинці зобов'язані були виконувати різного характеру додаткові роботи.

Іншим документом, в якому фіксуються дані щодо оподаткування та видів додаткових відпрацювань селян, які належали володінням монастиря у Дермані, є первинний поборовий реєстр Острозької волості від 1604 р. Чітко вказується, що с. Дермань було монастирським володінням, як і с. Білашів. У документі вписано перелік осіб, які проживали у селах Дермань, Білашів, Коршів, Кунин, Глинськ, Мізоч. Щодо системи оподаткування, то практикувалося грошове оподаткування, яке збиралося у литовських грошах та злотих. Із загальної кількості 63 селян, які проживали у с. Дермань, 62 сплачували грошовий податок (12 грошей). Проте винятки становили ті сільські жителі, які мали власне господарство або ж займалися певним видом ремесла. Відтак, первинний поборовий реєстр Острозької волості від 1604

8 Ibid; Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245.

9 Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245.

10 Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 44; Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245.

11 Ibid.

12 Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 44; Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245 – 246.

13 Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245 – 246.

14 Описи Острозьчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острог-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 44; Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 245 – 246.

15 Ibid.

16 Лопачька Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 246.

р. фіксує Степана Ковалю, який сплачував 18 грошей¹⁷. Дерманці з категорії осіб, які були бідними або ж старшого віку, не сплачували повинностей. У вище згаданому документі вписані імена: «Савка – убогий, Яцко та Іван – старці...»¹⁸. Жителі с. Дермань, які мали фізичні вади, були особами з інвалідністю також звільнялися від податків. У первинному поборовому реєстрі Острозької волості від 1604 р. напроти таких людей не фіксувалася сума зібраного податку. Селяни Дерманя, які були утримувачами млинів, сплачували податок у злотих, а всі інші – у литовських грошах: «Омелько Мельник з дому та млина дав півтора злотого, Іван Мельник – біля 2-х злотих, а від дому – грошей 12, Микола Мельник біля двох, а третє городове – дав злотих півтора»¹⁹. Білашівські селяни у кількості 32 осіб, які згадані у поборовому реєстрі Острозької волості 1604 р., сплачували грошовий податок, а саме у кількості 12 литовських грошей. У документі фіксується селянин Лазар Ігнатченя, який надавав менший грошовий податок – половину 3-х литовських грошей²⁰. 11 чоловік села Коршів сплачували податок у сумі 12 литовських грошей²¹. Натомість 33 селянина Кунина сплачували грошовий податок у сумі 12 грошей, а один із них – Тишко Гайдук²² – лише 24 гроши. Куниці з категорії огорожників (2 особи) сплачували по 6 грошей податку.

Поборовий реєстр Острозької волості від 1604 р. фіксує селян Глинська у кількості 43 осіб – це були тяглові люди, які сплачували грошовий податок у сумі 12 грошей кожен²³. Документ фіксує різну кількість податків, які сплачували зубожілі селяни. Тих, що володіли польовими наділами, було 12 осіб, але з 11 – збирали податок у сумі 12 грошей з кожного. Одна ж людина – це була вдова – з неї податок не брався. Були певні особливості

щодо визначення податків для підсусідків, які не мали поля, але займалися ремісничою або ж ковальською справою. Ті, які займалися ремеслом – 18 осіб, сплачували 24 гроши. Вписано у документі дані щодо чоловіка, який займався і ковальством, і ремеслом, для нього грошовий податок дорівнював 24 гроши. Звільнялися від податків люди, які були дуже бідними²⁴. Наприклад, за селян (7 осіб), які були підданими пана Генячова, сплачував податок останній. Селяни Мізоча сплачували різну кількість грошового податку, що зумовлено було тим, як розподілялись їхні господарства. Згадуються такі земельні міри селянських господарств, як волоки, напівволоки та четверті частини волок. Переважно селяни сплачували грошовий податок литовськими грішми у розмірі 6 грошей (14 осіб), 8 грошей (3 особи), 12 грошей (45 осіб), 24 гроши (9 осіб). З убогих та вдів податки не збиралися. Вписані до реєстру підсусідки, що мали поле – 32 особи. З них 26 осіб платили по 12 грошей, 4 особи – по 6 грошей, а 2 – не оподатковувалися. Зазначена і категорія огорожників, які платили різну суму податку: 7 осіб – по 6 грошей, 3 особи – по 18 грошей, 2 особи – 12 грошей та ще одна – 5 грошей²⁵.

Беручи до уваги дані поборового реєстру Острозької волості 1604 р., можна стверджувати, що найбільше прибутків надавали такі монастирські володіння, як Дермань (загальний обсяг прибутків – 1164 литовських грошей та 5 злотих), Глинськ (1242 литовських грошей, 1 злотий, (з млина – копа литовських грошей та половина третьої частини злотих) – всього 55/2½), Мізоч (1361 литовських грошей, всього 58/28½) та Кунин (816 литовських грошей). Тоді як село Білашів – 551, 5 литовських грошей, а Коршів – лише 174 литовських гроши²⁶. Зауважимо, що сума зібраних податків із селян була прямо пропо-

17 Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острого-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 155.

18 Ibid. С. 158.

19 Ibid.; Лопачка Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 247.

20 Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острого-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 159.; Лопачка Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 247.

21 Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острого-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 160.

22 Ibid. С. 161.

23 Ibid. С. 106.

24 Ibid. С. 107; Лопачка Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 248.

25 Описи Острожчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острого-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 113; Лопачка Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 248.

26 Лопачка Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіюм. 2007. Т. 1. С. 249.

рційною кількості осіб, які проживали у згадуваних селах. Це зумовило те, що у селах Дермань, Глинськ, Мізоч, Кунин фіксується більший прибуток, що й засвідчено в поборовому реєстрі Острозької волості 1604 р.

Опис монастирського господарства фіксується також в інвентарі від 10 червня 1627 р.²⁷ [4, 49-51; 8, 329-333]. Документ не фіксує окремо кожне село та його жителів. Річні податки з монастирських володінь мали на 1627 р. визначені розміри. Як правило, сплачувалися грошові податки (чинші) у злотих або литовських грошах. За рік із володінь, які належали монастиреві, отримували 265 злотих, а прибутки з дерманської оренди склали 1800 злотих. Такі доходи отримували шляхом збору чиншу з селянських господарств. З цілого дворища „zlo 11//7½”, а „prochowe” – два гроша²⁸ [4, 51; 8, 332; 5, 250]. З напівдворища, відповідно, половина зазначеної суми, а „prochowe strozowe” також два гроша. Так звані господарства „czetwertnnici” та підсусідки, що в своєму розпорядженні мали поля, сплачували 10 грошей. Огородники – по шість грошей литовських, а на витрати „prochowe strozowe” давали два гроши. Піддані, як вказано в інвентарному описі, раз на рік у разі необхідності мали надавати для використання власні підводи. Селяни оподатковувалися і натурально. Однак воно було зведено до мінімуму. Допускалося використання селянських підвод для монастирських потреб, що закріплене було звичаєвим правом²⁹. Селянські господарства городників, підсусідків, коморників (неповних господарств), які функціонували у межах володінь Дерманського монастиря в XVI-XVII ст., мали тенденцію до збільшення їх кількості: у 1583 р. їх було 69 та 26, в 1604 – 145 та 109³⁰.

Дані вище згаданих документів та їх характеристика засвідчують, що у XVI-XVII ст. у межах володінь Дерманського монастиря збільшилася кількість господарств таких категорій: підсусідків, городників, коморників (неповних господарств). Піддані селяни релігійної обителі поля засівали такими культурами, як жито, ячмінь, гречка. Хоча натуральне оподаткування й було зведено до

мінімуму, але селяни обов'язково мали виконувати різного характеру повинності, зокрема те, що закріплювалося звичаєвим правом, наприклад – для монастирських потреб надавалися селянські підводи. Піддані селяни, що належали монастирю у Дермані в XVI-XVII ст., мали право звертатися до монастирського суду. Окрім адміністративних порушень, у суді розглядалися справи цивільного характеру та спірні питання щодо оренди чи купівлі земель. У XVI ст. найчастіше селяни-піддані податки віддавали натурою: птицею, худобою, продуктами харчування. Ситуація докорінно змінилася з кінця 20-рр. XVII ст., оскільки сплата податків відбувалась у злотих та литовських грошах. Селяни були невдоволені таким підходом у системі оподаткування. Хвиля невдоволень часто загрожувала селянам економічним тиском і навіть неправомірними діями з боку адміністрації монастиря у Дермані. Найчастіше серед декретів монастирського суду зустрічаються документи, що стосуються справи боргового зобов'язання селян. У судових книгах Дерманського монастиря від 20 березня 1645 р. вписано розгляд справи між паном Стефаном Негребецьким та спадкоємцями селянина Войтка Люблянина³¹. Позов до суду міг здійснити пересічний селянин. Склад комісії, яка направлялася для розгляду справи на місці, формував архімандрит дерманської обителі.

Монастирський суд вирішував справи побутових непорозумінь між селянами-підданими, які проживали в межах володінь духовної обителі. справи цивільного характеру – це побутові суперечки між чоловіком та дружиною, моральне приниження того чи іншого жителя володінь монастиря. Як правило, вироком у такого характеру справах щодо покарання винуватця були вибачення з боку порушника, виконання додаткових господарських робіт, молитви.

Висновки. Отже, володіючи прибутковими маєтностями (Дермань, Кунин, Глинськ, Білашів, Мізоч (Мізочик), Коршів), у XVI – XVII ст. Дерманський Свято-Троїцький релігійний осередок став одним із найбагатших на Волині. Очевидним є той факт, що селя-

27 Гуцаленко Т. Три найдавніші інвентарі Дерманського монастиря. *Лавра*, 2000. №2. С. 49 – 51; Описи Острозчини другої половини XVI – першої половини XVII століття. Серія: Історичні джерела / упоряд. Атаманенко В. Б. Київ-Острого-Нью-Йорк, 2004. Т. 1. С. 332; Лопатська Н. Господарська діяльність Дерманського Свято-Троїцького монастиря (кінець XVI – перша половина XVII ст.). *Матеріали XII Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський: Оіом. 2007. Т. 1. С. 250.

28 Ibid.

29 Ibid.

30 Атаманенко В. Господарство Дерманського монастиря в кінці XVI – першій половині XVII ст. *Матеріали VII – IX науково-краєзнавчих конференцій „Остріг на порозі 900-річчя” 1996 – 1998 роки*. Остріг, 2000. С. 16.

31 Лопатська Н. Діяльність Дерманського монастирського суду в кінці XVI – першій половині XVII століття. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. 2012. Т.22: На пошану професора П. Ф. Лаптіна. С. 244.

ни-піддані становили податне населення, виступали дієвою та вагомою складовою, яка завдяки системі оподаткування забезпечувала належний рівень розвитку монастирського господарства. Прибутки духовної обителі поступово і пропорційно збільшувались як за рахунок натуральних оподаткувань, так і грошових платежів селян. Численні прибутки, що надходили з монастирського господарства і сплачувалися селянами-підданими, грошові та натуральні побори забезпечували

повноцінне функціонування обителі. Піддані селяни Дерманського монастиря мали право звертатися до суду релігійної обителі. Суд вирішував питання несплати податків та орендної плати, суперечки між підданими. За невиконання повинностей селян могли покарати грошовими або матеріальними стягненнями. Також селяни могли звертатися із питаннями побутових непорозумінь, що теж було компетенцією монастирського суду.

References:

1. Atamanenko, V. (2000). Hospodarstvo Dermanskoho monasterya v kintsi XVI – pershii polovyni XVII st. Materialy VII – IX naukovo-kraieznavchykh konferentsii „Ostrih na porozi 900-richchia” 1996 – 1998 roky. [Management of the Derman monastery at the end of the 16th - the first half of the 17th century. *Materials of the VII-IX scientific and local history conferences “Ostrog on the threshold of the 900th anniversary”*], 15-17. [in Ukrainian].
2. Bondar, V. (2008). Vitchyzniani selianstvoznavchi instytutsii i yikh rol u vycvchenni istorii ukrainskoho selianstva poreformenoi doby. [Domestic institutions of the peasant studies and their role in the study of the history of the Ukrainian peasantry of the post-reform era]. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini. [Historiographical research in Ukraine]*, 19, 178-210. [in Ukrainian].
3. Vuitysyk, V. (2000). Dermanskyi monastyr-fortetsia (do pytannia pro chas stvorennia). [Dermansky monastery-fortress (to the question of the time of creation)]. *Lavra. [Lavra]*, 2, 42-48. [in Ukrainian].
4. Hutsalenko, T. (2000). Try naidavnishi inventari Dermanskoho monasterya. [The three oldest inventories of the Derman monastery]. *Lavra. [Lavra]*, 2, 49-52. [in Ukrainian].
5. Lopatska, N. (2007). Hospodarska diialnist Dermanskoho Sviato-Troitskoho monasterya (kinets XVI – persha polovyna XVII st.). [Economic activity of the Derman Holy Trinity Monastery (end of the 16th – first half of the 17th century)]. *Materialy XII Podilskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. [Materials of the 12th Podilsk historical and local history conference]*. Kamianets-Podilskyi, 1, 243-252. [in Ukrainian].
6. Lopatska, N. (2012). Diialnist Dermanskoho monastyrskoho sudu v kintsi XVI – pershii polovyni XVII stolit. [Activities of the Derman monastery court at the end of the 16th the first half of the 17th centuries]. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky. [Scientifics works of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko: Historical Sciences]*, 22, 241-245. [in Ukrainian].
7. Luts, V. (2003). Inventarni opysy Dermanskoho monasterya XVI – XVII stolittia v naukovomu dorobku Volodymyra Vuitysyka. [Inventory descriptions of the Derman monastery of the 16th -17th centuries in the scientific work of Volodymyr Vuitysyk]. *Volynska ikona: Doslidzhennia ta restavratsiia. [Volyn Icon: Research and Restoration]*, 10, 165, 167-168. [in Ukrainian].
8. Opysy Ostrozhchyny druhoi polovyni XVI – pershoi polovyni XVII stolittia. Serii: Istorychni dzherela. [Descriptions of Ostrozhchyna in the second half of the 16th - the first half of the 17th century. Series: Historical sources] (2004). Kyiv-Ostrog-New York, 1, 383. [in Ukrainian].

Надійшла до редакції / Received: 10.04.2023

Схвалено до друку / Accepted: 23.05.2023